УДК 159.9(091)

Г. Б. Гандзілевська

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТВОРЧОЮ ДІАСПОРОЮ УКРАЇНЦІВ АВСТРАЛІЇ

У статті досліджується проблема збереження національної ідентичності українцями-емігрантами в перші роки перебування в Австралії. У зв'язку з цим проаналізовано особливості проживання українських емігрантів в контексті проблеми; виокремлено культурно-мистецькі напрями діяльності емігрантів для збереження їх національної ідентичності.

Ключові слова: *національна ідентичність, українські емігранти, культурно-мистецька діяльність.*

В статье исследуется проблема сохранения национальной идентичности украинскими эммигрантами в первые годы жизни в Австралии. В связи с этим проанализированы особенности жизи эммигрантов в контексте темы; выделены культурные направления деятельности эммигрантов для сохранения их национальной идентичности.

Ключевые слова: *национальная идентичность, украинские эммигранты, культурная деятельность.*

The article deals with the problem of national identity which is typical of Ukrainian emigrants at the first period of their being in Australia. The peculiarities of life of Ukrainian emigrants are analysed. The cultural and artistic aspects of their activity in the context of their national identity are defined.

Keywords: *national identity, Ukrainian emigrants, cultural and artistic aspects.*

В умовах національного відродження України, входження її до Європейського Союзу та реалізації державної програми «Повернуті імена» вивчення української діаспори потребує нових підходів дослідження та переосмислення її значення. Особливий інтерес у контексті збереження національної ідентичності викликає мистецька діяльність емігрантів, зокрема третьої хвилі еміграції, представники якої, відповідно до сучасних досліджень, мають чітку національну ідентичність (А. Атаманенко [1]). К. Терещенко, цитуючи М. Боришевського, виокремлює національну ідентичність, як стійке почуття спорідненості з нацією, її історією, сьогоденним та майбутнім, усвідомленням відповідальності за долю вітчизни і переконаність у необхідності творення конкретних справ [17, с. 148]. Серед чинників, які сприяють збереженню національної ідентичності емігрантів, найчастіше дослідники виділяють родину, церкву, освіту, громадські організації, країну проживання, країну походження (І. Ключковська [10]). Крім того, дослідники виокремлюють чинником збереження національної ідентичності і мистецько-культурна діяльність (Л. Никифорова, К. Чернишева, О. Білас, В. Гальчинський, Л. Башняк та ін). Варто наголосити, що відповідно до досліджень О. Білас [2] форм культурного життя українців у Німеччині та Австрії (1939–1955) мистецько-культурна діяльність сприяла згуртуванню української громади у «чужинному» середовищі, пролонгації усвідомлення емігрантами своєї національної ідентичності. Потрапляючи в нове суспільство, кожен емігрант проходить через певний процес соціокультурної адаптації. Із запропонованих моделей соціокультурної адаптації В. Володько, О. Ровенчак, наголошено на одній, а саме «творення діаспор» для збереження та культивування своєї мови, культури, традицій, звичаїв, захисту соціальних прав представників свого народу. Зв'язки, побудовані на діаспоральності, зазначають автори, сприймаються як чинник, який протидіє інтеграції іммігрантів, або ж навпаки, як інструмент їхньої інтерації до суспільства [5].

Зосереджуючи увагу на українській діаспорі Австралії, скеруємо мету цієї праці на дослідження мистецько-культурної діяльності українців в контексті збереження національної ідентичності в перші роки перебування їх в Австралії.

М. Павлишин у своїй праці «Українці в Австралії: стан досліджень», констатуючи наявні довідники про українців в Австралії (два томи видання «Українці в Австралії», «Альманах українського життя в Австралії», четвертий том «Енциклопедії Української Діаспори», присвячений переважно австралійському матеріалу, «Українці Австралії: Енциклопедичний довідник») зазначає, що інформація, яка в них зафіксована, стосується в першу чергу українських емігрантів, що прибули до Австралії після другої світової війни, їхніх нащадків, та організацій, які ця громада створила: церковних, громадських, культурно-мистецьких, освітніх, молодіжних, жіночих, кооперативних, ветеранських, політичних, спортивних [13]. Спираючись на вищевказане, підкреслимо значущість для емігрантів організації таких видів діяльності, які сприяють збереженню національної ідентичності.

Оскільки відповідно до досліджень М. Павлишина, найчастіше редколегія використовувала інформацію, яку організації та особи самі про себе подавали, через це капітальні книги про українців Австралії є, насамперед, збірками самоінтерпретацій. Вони подають погляд на розвиток українського

© Г. Б. Гандзілевська, 2013

організованого життя з середини. А тому окремі статті в цих збірниках «дивовижно узгоджені щодо цінностей, що в них відбиті», зокрема відданість політичному ідеалу незалежної України, готовність втримувати українську самосвідомість у діаспорі, самовіддана праця в структурах української спільноти. Автор наголошує на зусилля створити, а потім утримати, інститути для збереження української мови, ознак української культури та патріотичних форм українсько-політичного самоусвідомлення та ознайомити довколишній світ з українською проблематикою [13].

Аналізуючи деякі випуски альманаху української діаспори в Австралії під редакцією Дмитра Нитченка (Чуба) (видавництво «Ластівка» (Мельбурн)), «Новий обрій», відзначаємо не лише літературні твори українських авторів Австралії, а й черпаємо інформацію про доробки українських письменників, митців, артистів, про створення та діяльність мистецьких одиниць та життя українців в Австралії в цілому. Так, перший голова обєднання українців Австралії М. Болюх, який у 1949 році разом з родиною емігрував до Австралії, у своїй статті «Українська громада в Австралії» (піонерська еміграція), яка опублікована в альманасі «Новий обрій» (1974 р.) [3], зазначає, що до 1948 року Австралія була «невідомою» країною в історії української еміграції. «Одинокими українцями, що до того часу проживали в Австралії, була родина ветеринарного лікаря в Сіднеї д-ра Барчинського і декілька осіб в стерті Квінсленд, які по першій світовій війні приїхали з групами росіян через Манджурію і Китай» [3, с. 213]. Однак у 1948 році, за даними М. Білюха, схвалено окремий імміграційний закон, і «від того часу почався приїзд нового типу поселенців Австралії» (прибалтійські народи, поляки, пізніше – українці з переселених таборів Західної Німеччини й Австрії. Найбільш масовий приїзд українців припадає на 1949-53 рр. Всі ці поселенці одержали офіційну назву «нові австралійці», однак після кількох років натрапили на «спротив новоприїжджих, вважаючи це за класифікацію як другорядних громадян, що можемо проінтерпретувати як намір виборювати свою національну ідентичність. І як результат, на сьогодні, констатує автор, ця назва вже рідко вживається [3, с. 213]. В Австралії, як у демократичній країні, всі поселенці (в тому числі й українці) від першого дня мали повну свободу для всебічного себе вияву. Аналіз сучасної літератури дає підстави стверджувати, що національна ідентичність спирається на свідомий вибір особистості і залежить від її осмислення історичних, політичних, громадських, духовних цінностей [11]. Події, які в подальшому розгорталися, є підтвердженням свідомої боротьби українців за свої цінності та пріоритети, за свою національну ідентичність. «Від першого дня, – продовжує М. Болюх, – український переселенець дуже послідовно доказував і протестував. Не змішувати його з росіянами, змінити національність у паспорті, це український танок, а не російський і т. ін. Так було кожного дня, на праці, в товариській чи офіційній зустрічі, в петиціях до урядових кіл. І так з'явилася окрема рубрика для українців в переписі населення, появилися українські видання і книжки в університетських, державних і місцевих бібліотеках, заговорено по радіо і в телебаченні, почала писати преса. І коли в 1956 р. з'явився на Заході лист українських політичних в'язнів з Мордовії, перший раз в історії австралійського парляменту заінтерпельовано українську справу» [3, с. 220].

Таким чином, «українська справа», яка в Австралії була невідомою, швидко ставала популярною. Власне сама присутність українців в Австралії вже «почала робити інформацію і пропаганду» про українців як окрему націю. Творення українських асоціацій, виступи «назовні» культурно-мистецьких одиниць, особисті зв'язки – все це «крок за кроком поширювало і закріплювало українське питання», популяризувало українську культуру. Спираючись на практичний досвід, М. Болюх стверджує, що культурно-мистецька діяльність є «...поважним засобом у вдержанні молоді при українстві» [3, с. 221], що є досить важливо для збереження національної ідентичності. Крім того, для збереження цього феномену в перспективі автор наголошує на вагомість «чисто українського подружжя» та зазначає, що за даними «наших церковних кругів, близько 55% всіх супруж є чисто українськими, тобто під тим оглядом в Австралії є не найгірше» [3, с. 222]. Надалі в дослідженні ми наголосимо на підтримці в українському подружжі нових починань у розвитку українського мистецтва.

Аналізуючи перші роки перебування українців в Австралії, потрібно підкреслити важливість другого випуску вищезгаданого альманаху «Новий обрій», який редколегія у складі П. Вакуленко, Г. Чорнобицька, Дм. Чуб випустила з нагоди десятиріччя перебування українських емігрантів в Австралії [12]. Випускаючи черговий альманах, редакція мала надію «сприяти дальшому розвитку творчих сил» письменників та як «ще один новий крок в культурному житті …спільноти» на австралійській землі, де «дано можливість для розвитку українського культурно-мистецького життя» [12, с. 236]. У цьому випуску «взяли участь всі українські літератори та журналісти, що живуть і творять на цьому терені» [12, с. 236]. За словами редакції цього альманаху, «тепер авторів понад тридцять – удвічі більше авторського складу першого числа», що свідчить про долучення нових творців слова, серед яких М. Дейко, О. Катран, Л. Гаєвська-Денес, З. Когут, П. Дубова, С. Радіон, Т. Волошка та ін. Значне місце в альманаху відведено для спогадів. Проте і «для розваги» пропонується відділ гумору й сатири. Із приватного листування з дочкою Д. Нитченка Олександрою Ткач (Л. Богуславець) від 31 жовтня 2013 року дізнаємося, що «батько завжди любив гумор, а особливо Степана Руданського». Пізніше в черговому

випуску альманаху «Новий обрій» (1974) у своїй статті «Український гумор та його творці» Дм. Чуб напише: «коли говоримо про український гумор, то згадуємо про найяскравішу рису вдачі українського народу. Від найдавніших часів і в найтяжчі часи нашої історії цей гумор скрашував людське життя, скріплював людські душі в час розпуки, додавав сили і в боротьбі з ворогом» [19, с. 120]. І далі: «ми мусимо гордитися, що тяжко знайти українця,що не мав би гумору» [19, с. 120]. Варто зазначити, що ця стаття була написана на замовлення, як доповідь для Веселих вечорів, що відбувалися в Сіднеї, Мельборні та Аделаїді в 1972-му році, де її читав сам автор. «Гумор тримає людину міцніше на життєвому шляху, скріплює її душу й віру в перемогу її ідей» [19, с. 120]. Гумор, на думку автора, «не тільки відбивав ментальність народу, історію, а й впливав на дійсність, на оточення. Люди слухали дотепи чи жарти про свої недоліки і самі сміялися, але поволі виправлялися, позбувалися своїх недобрих звичок, шкідливих впливів чи рис характеру» [19, с. 121].

Разом з тим другий випуск альманаху містить вірш Дм. Чуба «Ідучи на чужину», написаний у 1949 році. Сучасна дослідниця української художньої літератури української діаспори Ж. Янковської [20, с. 440–441] виокремлюючи для аналізу мотиви ностальгії,зазначає, що точні науки мало апелюють саме до цієї сфери. Зате художньо-публіцистична література словесними засобами як не можна краще відбиває, описує ностальгічні почуття переселенців» [20, с. 440–441]. Читаючи вірш Дм. Чуба, не можливо не відчути з одного боку, туги за рідною землею: «і серце стогне, плаче від розлуки, хоч по виду сльоза й не тече», а з іншого – віри у перемогу рідного краю: «коли визвольні загримлять громи…», готовності повернутися до рідної землі як «з усіх кінців тоді гукне нас мати…». Останні рядки віршу наголошують на любов та цінність рідного краю: «ну, хто ж тоді не схоче повертати до в світі найсвятішої землі?!» [18, с. 20].

Варто зазначити вагомий внесок цього митця, як і інших українців, що працювали на ниві популяризації українського мистецтва, в збереженні національної ідентичності українця. Всі видання «Ластівки» вийшли за редакцією Дм.Чуба і в мистецькому оформленні П. Вакуленка. Протягом цих десяти років митці слова публікували твори в газетах, зокрема в найстаршій в Австралії – «Вільна думка», а пізніше і в газеті «Єдність» та «Українець в Австралії. Вдавалось видавати твори й окремими друкованими книжками. Крім цього, в 1951 р. за ред. Дм. Чуба вийшов український журнал «Наш вісник» [12, с. 231].

Другий випуск альманаху «Новий обрій» містить статті, в яких знаходимо інформацію про зародження та діяльність найпопулярніших форм мистецького життя. Так, у контексті нашої теми, потрібно наголосити на праці П. Дубіва «Театр ім. Леся Курбаса – вогнище української театральної культури в Мельбурні», де власне автор, «перечисляючи з нагоди десятиріччя існування української еміграції в Австралії всі ті вогнища…культури», і наголошує на «одному з таких вогнищ», а саме – театрі. Театр ім. Л. Курбаса, за відомостями автора, постав у 1950 р. «Ще новоприбулі українці емігранти відробляли дворічні контракти…., а з імпровізованої сцени в Сент Люкас Гол вже почав лунати голос українських акторів». Першими виставами були «Земля» Стефаника та «Наталка Полтавка» Котляревського. Автор наголошує, що «Вже з перших днів свого існування театр ім. Курбаса знайшов свого глядача». А найголовніше, «до театру почала горнутись молодь, а ті українські актори, які ще не були членами театру, тепер вступили до нього…» [7, с. 175]. Автор стверджує, що «..театр ім. Л. Курбаса є не лише найбільшим з українських театрів в Австралії, але що він взагалі є єдиним великим українським театром у цій країні..». Незважаючи на значні труднощі (актори мусили заробляти собі на життя поза театром) та «жертвенну працю театрального проводу», «вартівники цього вогнища» (І. Залевська, С. Залевський, Я. Гевка, М. Кліоновський), на думку автора, «як справжні жреці мистецтва, бережуть... священне вогнище українського театру в Мельбурні. Це вогнище, раз запалавши, не згасає, бо не сміє згасати. Його світ і тепло мусять випромінюватися доти, доки в Австралії житимуть люди українського походження» [7, с. 180]. Такими патріотичними словами автор завершує своє дослідження.

Варто зазначити і про діяльність Українського мистецького товариства (УМТ) в Сіднеї, про який пише Л.Ількович у статті «На порозі десятиліття». «…Кожна вистава УМТ становить мистецьку й ідейну цінність і є вартісним вкладом у скарбницю української культури на чужині» [8, с. 191]. Потрібно підкреслити, що діяльність УМТ не обмежувалося лише виставами, а як «організація громадська – Товариство брало посильну (інколи й головну) участь у національних імпрезах і відзначеннях, наприклад, – Століття смерті Гоголя, Двадцятиліття голоду в Україні, Місяць української культури, Свято державності, Століття з дня народження Івана Франка та ін. Крім того, УМТ окремо відзначило ювілейні дати основоположників сучасного українського театру – М. Кропивницького («По ревізії») й І. Тобілевича («Сто тисяч»), а в 1958 р., разом зі співочим товариством «Боян» і Українським народним балетом – на Шевченківські дні поставило п’єсу «Назар Стодоля» з додатком «Вечорниць» М. Ніщинського. Перед виставою було відчитано реферат «Шевченко і театр» [8, с. 194].

Із досліджень референта преси й інформації Української громади Західної Австралії М. Буткевича дізнаємося про діяльність Драматичного гуртка в Перті, створеного в 1956-му році при СУМ-і [4, с.

229]. Його ініціаторами були п. Малетин та п. Бойчук, а режисером і головою був п. Лібер. Пізніше цей гурток набув самостійності, «щоб уможливити приплив більшої кількості людей до гуртка. Таким чином, з 1958 року гурток ім. Лесі Українки працював самостійно з новою «управою на чолі» – п. Малетиним (режисер -д-р Менцінський, декоратор – п.Миколаєнко). Репертуар відзначився такими постановками, як «Мартин Боруля», «Ой не ходи Грицю» та ін. Цікаві п'єси, зокрема І. Багряного «Розгром» та «Морітурі», обиралися для постановки Українським театром малих Форм (УТМФ), який почав свою працю першого січня 1950 року на чолі з Я. Андруховичем, значну допомогу якому надавала його дружина Євгенія [14, с. 227]. Потрібно зауважити, що крім театру в цей період була зорганізована Українська кіноспілка, до складу якої входять П. Кардаш (керівник) з Мельбурна, Я. Кулинич з Аделаїди та С. Куницький з дружиною з Сіднея. На початку своєї діяльності УКС займалася «спроваджуванням та висвітлюванням українських фільмів з Франції та Канади різних наших кінопродуцентів». А пізніше, Кіноспілка під протекторатом СУОА взялася за творення власного фільму з життя українців в Австралії [12, с. 226].

До мистецьких одиниць, які своєю працею спричинились до популяризації «українського імени» на терені Австралії, належить танкова група при ОСУМ-і в Мельбурні та при Українській громаді Вікторії під керівництвом п. Я. Булки. За неповних 10 років танкові групи мали понад 50 виступів перед українським глядачем і понад 150 – перед австралійським. Це, на думку автора статті «Двісті виступів на службі українського мистецтва» Д. Сергієнка [15, с. 205], – недвозначно вказує на те, що танкова група робить головний натиск на виступи назовні, щоб пропагувати красу українського народнього танку серед австралійців». Численими відгуками, рецензіями в австралійській пресі, запрошення на виступи – все це свідчить, що «танкова група виконує своє завдання гідно і її праця дає гарні наслідки у пропаганді українського мистецтва» [15, с. 205]. Варто зазначити, що «задовольняючи зростаючу цікавість австралійців українською проблемою, під час багатьох виступів танцюристи роздавали різні летючки, друковані газетою «Єдність» в англійській мові: «Що ти знаєш про Україну і український нарід» та ін. видання [15].

Варто відзначити й «Український балет та балетну школу Ніни Денисенко», що за шість років свого існування стала мистецькою одиницею великого громадського значення і здобула собі славу «серед свого й чужого світу на далекій чужині» [10, с. 200]. В. Левадний у статті «Український балет та балетна школа Ніни Денисенко» [10, с. 200] зазначає про чисельні відгуки, статті та рецензії на концерти Українського балету, які свідчать, що «поставили цю мистецьку одиницю на належну висоту серед чужого мистецтва». Продовжує думку про роль українського балету в збереженні національної ідентичності українців в Австралії і автор статті «Український народний балет у Сіднею» Р. Драган. Виокремивши балет під керівництвом балетмейстера Н. Тиравської, яка, на його думку, «культурою… прищіплює нашій молоді любов і гордість за своє рідне» [10, с. 196], автор пише: «очевидно, народнє своїм колоритом і ритмом теж захоплює чужинця, але Н. Тиравська добре знає, що сам музейний фольклор, який би він не був багатий, ще не ставить нас, як націю, в ряди творчих модерних народів. Танок – це мистецький медіум, який може каміння зрушити і примусити цвісти суху гілку» [10, с. 196].

Р. Теодорович у своїй праці «На крилах рідної пісні» [16, с. 184] як популяризатором української мови, зокрема української пісні, виокремлює Український національний хор «Боян» у Сіднею. Перебуваючи головою товариства «Боян» із 1959 р., він наголошує на початкове зородження українського хору 12 квітня 1949 року (диригент В. Матіяш) та організацію українського чоловічого хору протягом 1950 р. (М. Струк). Заснування співочого Товариства «Боян» автор констатує 15 вересня 1951року на зборах «хористів-приятелів хорового мистецтва». Під керівництвом В. Матіяша Український національний хор, на час написання статті, вважався найкращим хором в Австралії. Підтверджує це автор, цитуючи рецензентів, які пишуть про «хор, що виступає в чудових козацьких строях, не має собі рівного в Австралії». «Ці признання, – пише Р. Теодорович, – це вислід муравлиної праці й незламної волі ентузіястів однаково членів хору, як його Управи і мистецького проводу, а в першу чергу великої любові до української пісні» [16, с. 189]. Завершення статті, де автор цитує рецензента «Геральду», є безпосереднім доказом збереження національної ідентичності через популяризацію, донесення української пісні слухачу: «Оця «наявна насолода» уділяється однаково слухачам і виконавцям, є тим, що тримає український національний хор «Боян» у Сіднею при житті і що дала Шевченкові натхнення написати пророчі слова: «Наша пісня, наша дума, Не вмре, не загине» [16].

Таким чином, можна констатувати, що попри певні труднощі, які зустріли українців у перші роки перебування в Австралії, були досягнені значні успіхи в мистецько-культурній діяльності. Своєю чергою, це сприяло згуртуванню української громади, залученню молоді, зрощуванню почуття спорідненості з нацією, відповідальності за вітчизну, забезпечило престиж та розвиток українського мистецтва, популяризації його історії, перспективу подальших творчих справ, а отже, збереженню національної ідентичності.

Література:

1. Атаманенко А. Є. Українське історичне товариство (1965–1991) : автореф. дис. …докт. історичних наук: 17.00.06 / Алла Євгенівна Атаманенко. – Київ, 2010. – 28 с.

2. Білас О. Форми культурного життя українців у німеччині та Австрії (1939-1955) : автореф. дис. канд. мистецтвознавства: 26.00.01 / О. Л. Білас. – Львів, 2010. – 16 [0,9] с.

3. Болюх М. Укр. Громада в Австралії / М. Болюх // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн (Австралія) : в-во «Ластівка», 1974. – Ч. 5. – С. 213–224.

4. Буткевич М. З культурного життя Західної Австралії / М. Буткевич // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 228–229.

5. Володько В. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів / В. Володько, О. Ровенчак // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 2. – С. 182–11.

6. Драган Р. Український народний балет у Сіднеї / Р. Драган // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2.– С. 194–196.

7. Дубів П. Театр ім. Леся Курбаса – вогнище української театральної культури в Мельбурні / П. Дубів // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 174–180.

8. Ількович Л. На порозі десятиліття / Л. Ількович // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 189–194.

9. Ключковська І. М. Фактори збереження національної ідентичності українців Франції / І. М. Ключковська // Українознавство: науковий журнал. – Число 2. – Київ : Міленіум, 2007. – С. 332–339 [Елктронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ualogos.kiev.ua/search.html?search=%EA%EB%FE%F7%EA%EE%E2%F1%FC%EA%E0.

10. Левадний В. Український балет та балетна школа Ніни Денисенко / В. Левадний // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 200–204.

11. Мальцева О. Поема І. Котляревського «Енеїда» як репрезентація української національної ідентичності / О. Мальцева // Схід. – 2009. – № 5 (96). – С. 98–102.

12. Новий обрій : альманах / за ред. Дм. Чуба ; Література, мистецтво, культурне життя. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – 239 с.

13. Павлишин М. Українці в Австралії: стан досліджень / М. Павлишин // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Іс-торичні науки ; Національний університет «Острозька академія», Українське Історичне Товариство, Світова наукова рада при СКУ, Українська американська асоціація університетських професорів. Відп. редактори : І. Пасічник, Л. Винар, ред. А. Атаманенко. – Острог : РВВ Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип. 11. – С. 171–181.

14. Пасічинський Т. Український театр малих форм / Т. Пасічинський // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 227.

15. Сергієнко Д. Двісті виступів на службі українського мистецтва / Д. Сергієнко // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 205–210.

16. Теодорович Р. На крилах рідної пісні / Р. Теодорович // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 184–189.

17. Терещенко К. В. Соціально-психологічні чинники розвитку національної ідентичності молоді / К. В. Терещенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Чернігів, 2009. – Т. 2. – Вип. 74. – С. 148–150.

18. Чуб Дм. Ідучи на чужину / Дм. Чуб // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн – Аделаїда (Австралія) : в-во «Ластівка», 1960. – Ч. 2. – С. 20.

19. Чуб Дм. Український гумор та його творці / Дм. Чуб // Альманах «Новий обрій» ; за ред. Дм. Чуба. – Мельбурн (Австралія) : в-во «Ластівка», 1974. – Ч. 5. – С. 120–125.

20. Янковська Ж. Мотиви ностальгії в українській художній літературі митців діаспори / Ж. Янковська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: «Історичні науки» ; Національний університет «Острозька академія», Українське Історичне Товариство, Світова наукова рада при СКУ, Українська американська асоціація університетських професорів. Відп. редактори : І. Пасічник, Л. Винар, ред. А. Атаманенко. – Острог : РВВ Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип. 11. – С. 440–447.